

Karşı Ütopycacı Bir İdeal: İsaiah Berlin'in "The Crooked Timber of Humanity" Kitabının İncelenmesi

Emre METE*

ÖZ

Bu makalede İsaiah Berlin'in "The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas" adlı kitabı incelenecektir. Berlin bu kitapta temel olarak faşizm, çoğulculuk, ütopya ve kültür tartışmalarına yer vermiştir. Berlin bu tartışmalar merkezinde ütopyalardan neden uygulanamaz olduğunu ileri sürmüştür. Berlin için ütopya çeşitliliğin olmadığı durağan toplumdur. Ütopya gelecek toplum idealleri için şimdiyi görmezden gelir. Ütopyalarda yeniliğe ve değişikliğe yer yoktur. Berlin bu nedenle kitabında ütopyalardan ziyade neden kültürel çeşitliliğe hizmet eden liberal öğretilere sarılmamız gerektiği üzerinde durur. Geçmişte faşizm ve komünizm gibi ideolojiler gelecekte iyi bir toplum önerisi sunmuştu. Ancak bu idealler daha çok kan ve şiddet olarak geri döndü. Berlin'in bu kitabı hem bu ideolojileri hem de mükemmel toplum ideallerini sorgulamamız açısından farklı bir bakış açısı sunmaktadır.

Anahtar Sözcükler: İsaiah Berlin, Çoğulculuk, Ütopya, Faşizm, Kültür

A Counter-Utopian Ideal: A Review of İsaiah Berlin's "The Crooked Timber of Humanity"

ABSTRACT

In this article, İsaiah Berlin's book "The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas" will be examined. In this book, Berlin mainly included discussions of fascism, pluralism, utopia, and culture. At the center of these debates, Berlin argued why utopias were impracticable. For Berlin, utopias are static societies without diversity. Utopias ignore the present for the ideals of the future society. There is no room for innovation and change in utopias. For this reason, Berlin emphasizes why we should embrace liberal teachings that serve cultural diversity rather than utopias. In the past, ideologies such as fascism and communism offered a good society in the future. However, these ideals have returned as more blood and violence. This book of Berlin offers a different perspective on how we question both these ideologies and the ideals of the perfect society.

Keywords: İsaiah Berlin, Pluralism, Utopia, Fascism, Culture

* Doktora Öğrencisi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi Ana Bilim Dalı, emremete76@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5921-0569

Atıf yapmak için / To cite this article: Mete, E. (2022). Karşı Ütopycacı Bir İdeal: İsaiah Berlin'in "The Crooked Timber of Humanity" Kitabının İncelenmesi. Akademik İzdüşüm Dergisi, 7(2): 148-156.

GİRİŞ

İsaiah Berlin tarafından kaleme alınan *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas* †kitabı 1990 yılında Henry Hardy tarafından yeniden düzenlenmiş, 2013 yılında ise kitabın ikinci edisyonu yapılmıştır. Bu çalışma ikinci edisyon yani John Banville'nin yapmış olduğu edisyon üzerinden yürütülecektir. Kitap ikinci edisyona özel eklenen bölüm ile birlikte on bölümden oluşmaktadır. Kitap Berlin tarafından daha önce yayınlanan makalelerin birleşimi olduğu için bölümlerde kimi zaman tekrara düşen anlatımlara rastlanmaktadır. Ayrıca kimi zaman da uzun ve karmaşık cümleler anlamayı zorlaştıran bir hal almaktadır. Anlatımdaki yoğun cümleler kimisi için daha zevkli bir okumayı beraberinde getirirken, ilk defa Berlin okuyan birisini için oldukça ağır işleyen bir sürece neden olmaktadır. Ancak bu derlemede genel anlamıyla yazarın bütün öneri ve itirazlarını görebilmekteyiz. Çalışmada bu anlatıları yazarın mükemmelliğin teorisinin reddi, bir dünyevi mükemmellik resmi olan ütopyaları reddi ve alternatif olarak sunduğu çoğulculuk üzerinden ayırarak anlatılacaktır. Böylece her bölümde tekrar eden anlatılar yerine, yazarın fikriyatı daha iyi biçimde yansıtılabilecektir.

MÜKEMMEL DÜZENİN REDDİ: MACHIAVELLİ, VİCO VE HERDER

İsaiah Berlin, kitabının ilk bölümüne yirminci yüzyılı tanımlayan iki faktör olduğunu ileri sürerek başlar. Bunlardan ilki teknolojinin uçsuz bucaksız gelişimi, diğeri de insanlığın hayatını değiştiren sağ ve sol tiranlıklar, milliyetçilik, ırkçılık ve dini bağnazlıklardır. İlk faktör olan teknolojik gelişmeler insanların daha iyi bir geleceğe kavuşacağını on dokuzuncu yüzyıl boyunca haykırması olsa da on dokuzuncu yüzyılın sonu ve yirminci yüzyılın başı bizlere sağ ve sol tiranlıkların egemenliğini getirmiştir. Berlin'e göre bu iki tiranlık da etik düşünce açısından ele alınmalıdır. Bu çerçevede etik, insani ilişkilerde bir değer sistemi olarak görülmeli ve hayatımızı bu değerler ve entelektüel bir eleştirelilik üzerine inşa etmemiz gerekmektedir. Yalnızca barbarlar nereden geldiklerini, nerede olduklarını ve nereye gideceklerini irdelemezler. Yazar bu irdelemeyi, daha doğrusu kendi açısından irdelemelerini kendi deyimiyle kırk yıllık hayat çabasının yanında Tolstoy'un *Savaş ve Barış* kitabına borçludur. Berlin'e göre Tolstoy'un amacı toplumsal sınıfların yaşantıları hakkında bir analiz sunmak değil; insanlık durumunun nereye gelebileceğini ve insan onuruna yaraşır bir yönetimin ne getirebileceğine yönelik bir çabaydı. Berlin de bu duruşu benimser.

Yazar hayatı boyunca bakış açısını ve insanlık durumunu açıklama biçimini Antik Yunan'dan günümüze doğru bir açıklamaya girişmiştir. Vardığı son noktada on sekizinci yüzyıl ampiristlerinin hurafeleri ve dogmatizmi kaldıran matematiksel tekniğe dayalı cevaplarıyla insan ilişkileri alanında benzersiz yasalar yarattıklarını ileri sürmüştür. Yazara göre bütün bu düşüncelerin temelinde tüm soruların tek bir cevabı olduğunu var sayan Platoncu ideal vardı. Tek gerçek dışında kalan cevaplar zorunlu olarak hatalıdır. Bulunan gerçek de birbiriyle uyumlu olmalıdır. Her şeyin bilinmesi ile mükemmel yaşamın ne olduğu da kavranabilirdi. On dokuzuncu yüzyıla geldiğimizdeyse Hegel ve Marx diyalektik bir anlayış ile tarihi ve toplumu analiz etmiştir.

† Kitabın adı Immanuel Kant'ın eserinde geçen bir sözden alıntıdır. Tamamı "Out of the crooked timber of humanity no straight thing was ever made." olan cümle Türkçeye "İnsanın yapıldığı eğri bir ağaçtan tam olarak düzgün bir şey yapılmadı" şeklinde çevrilebilir (Dilimizdeki "eğri daldan doğru baston çıkmaz" atasözü de bu anlama denk düşmektedir). Kant burada insanoğlunun kusurlu yapısına vurgu yapmak istemiştir. Çünkü bir yapı malzemesi olarak ahşap masa ya da ev yapımında kullanılırken içlerinden en düzgün olanı seçilmeye çalışılır. Ancak insanlığın düzensizliği ve kusurlu yapısı buna engeldir (ELL, 2014).

Yazar bütün bu süreç ve okumaları sonunda Oxford'da öğrenciyken ampirik görüşlerden etkilendiğini belirtmiştir.

Toplumun rasyonel olarak yeniden düzenlenmesi, ruhsal ve entelektüel kafa karışıklığına, önyargı ve hurafenin saltanatına, incelenmemiş dogmalara körü körüne itaat etmeye ve bu tür entelektüel karanlığın yetiştirdiği ve teşvik ettiği baskıcı rejimlerin aptallıklarına ve acımasızlıklarına son verecekti... On dokuzuncu yüzyıldaki tüm ilerici düşüncenin temelinde yatan bu görüş bir öğrenci olarak Oxford'dayken benimsediğim eleştirel deneyciliğin de merkezinde yer alır (Berlin, 2013: 5).

Berlin ampirik görüşlerin yanında Machiavelli'nin siyaset felsefesinin kendini etkilediğini belirtir. Machiavelli okumalarında siyasal gücün nasıl elde edileceği, devletlerin kendini iç ve dış düşmandan korumak için yapacağı kurnazlıklar gibi fikirlerin kendini etkilediğini itiraf eder. Machiavelli yeniden Roma gibi bir devlet kurulabileceğine inanmaktadır. Bunun için fırsatları yakalamayı ve kullanmayı bilen cesur, becerikli, zeki, yetenekli insanlardan ve yeterince korunan, vatansever bir yönetici sınıfa ihtiyaç olduğunu ileri sürer. *Böyle devletlerde hem aslanlar hem de tilkilerin varlığı gerekliliktir (Berlin, 2013: 8).* [‡]Hristiyanlık karşıtı olmasa da bu devlette Hristiyan ahlaki ile virtü[§] yan yana gelemezdi.

Berlin'i etkileyen diğer isimler de Vico ve Herder olmuştur. Vico'nun medeniyetleri bir silsile ve ilişkisel olarak görmesi, Berlin'i Alman düşünürü Johann Gottfried Herder'e yönlendirmiştir. Herder, ulusal kültürleri karşılaştırmış ve kültürleri kendine ait yaşantılarının kendine özgülüğünü irdelemiştir. Çoğu düşünür bu durumu ahlaki rölativizm olarak yorumlamış olsa da Berlin'e göre Herder ve Vico'nun ileri sürdüğü analizler sadece çoğulculuğu yansıtır. Her ikisi de bu nokrada çoğulculuk fikirlerini şekillendiren önemli düşünür olmuşlardır. Ancak Berlin Herder ve Vico'ya değinmeden ve çoğulculuk fikirlerini tam olarak açıklamadan önce "çoğulculuğun karşıtı" olarak gördüğü ütopyalara ele alır.

BERLİN VE ÜTOPYALARIN REDDİ

Laurence Davis yazdığı bir makalede İsaiah Berlin'i karşı ütopycacı bir düşünür olarak tanımlamıştır. Ona göre hiçbir düşünür Berlin kadar karşı ütopycacı argümanları bu kadar ısrarla ve geniş bir entelektüel perspektifte kullanmamıştır. Berlin içeriği ne olursa olsun ütopyalara ve ütopycacılığı liberal-demokratik teoriye düşman bir düşünce tarzı olarak görmüştür. Berlin insan ilişkilerinde yer alan "mükemmellik" ve "mükemmel çözüm" görüşüne karşıdır. Bu sebeple de ütopyalar karşısında eleştireldir (Davis, 2007).

Berlin'e göre ütopyalar kavram olarak çoğu zaman iyi bir yaşam ideali olarak eşitlikçi ve barışçıl düzlemde kurgulanan "Dünyevi Cennet" olarak düşünülür. İnsanlar bu hayali kurguda mutlu bir düzen içerisinde hayatlarını idame ettirirler. Çoğulculuğun var olmadığı ütopyik düzenlerde iyimserlik ve mükemmel toplum arayışı, ahlaki, ruhsal ve hayal gücünün olmadığı bir topluma neden olmaktadır. Bu topluma ulaşabilmek adına sunulan nihai çözümler için ise her türlü kötülüğe kapı aralar. Lenin'in, Trocki'nin ve Mao'nun inancı da bu şekilde nihai çözümün

[‡] Yazar aslan ve tilki metaforunun yanında "kirpi ile tilki" metaforunu da kullanmıştır. Bu metaforda çok şey bilen tilki (Herodot, Aristoteles, Erasmus, William Shakespeare...) ve tek büyük bir şey bilen kirpi (Plato, Dante, Pascal, Hegel, Fyodor Dostoyevski, Friedrich Nietzsche..) metaforu ile Tolstoy ve insan bölünmüşlüğü anlatır. Bu çalışmanın başında da yazar açısından Tolstoy'un önemi vurgulanmıştı (Berlin, 2008).

[§] Virtu, devletin güvenliğini ve refahını güvenceye alacak her şeyi yapmak için hızlı ve etkili harekete geçme yeteneğidir. Hükümdara atfedilen bu erdemde yönetici eğer yalan söyleyecekse tilki rolüne girmelidir. Hükümdar kalıcı bir iktidar sağlamak istiyorsa dini değerler, dürüstlük gibi ahlaki değerleri de bir kenara alabilmelidir (Bostan, 2017).

kendilerinde olduğuna yönelik inançta saklıydı. Bu noktada hedefe ulaşılabilecekse seçim özgürlüğüne sahip olmamızın bir önemi yoktur. İstenilen ütöpik düzen için, yani gelecekte milyonlarca insanı mutlu edebilecek bir düzen için şimdide yüzbinlerce insan yok edilebilirdi. Gelecekte iyi düzende yaşayacak insanlar için şimdi büyük bedeller (gaz odaları, savaşlar, soykırımlar) ödenebilirdi.

Dolayısıyla eğer haklıysam nihai çözüm kavramının yalnızca uygulanamaz olduğunu değil, bazı değerlerin birbiriyle çelişeceğini ve aynı zamanda tutarsız olduğu sonucuna varıyorum. Nihai bir çözüm olasılığının -Hitler'in zamanında bu sözlerin edindiği korkunç hissi unutsak bile- bir yanılısına olduğu ve çok tehlikeli olduğu ortaya çıkıyor. Çünkü eğer biri gerçekten böyle bir çözümün mümkün olduğuna inanıyorsa, o zaman onu elde etmek için kesinlikle ona hiçbir maliyet çok yüksek gelmeyecektir: İnsanlığı sonsuza dek adil, mutlu, yaratıcı ve uyumlu kılmak için ödenemeyecek kadar yüksek bir bedel ne olabilir? Böyle bir omlet yapmak için kesinlikle kırılması gereken yumurta sayısında bir sınır yoktur. (Berlin, 2013: 15-16)

İsaiah Berlin'in omlet ve yumurta metaforu ile vurguladığı ütopya düzeni planlanmış, ancak belirsiz bir geleceğe kapı aralar. Berlin bu açıdan Platonik ütopyaların karşısındadır. Ayrıca liberalizm tartışmalarında yer alan "Rawlsçı ütopya"yı da gerçekçi bulmaz. Berlin'in ütopyası diyebileceğimiz fikirler daha ziyade liberal fikirleri kapsayan, negatif değerlerin savunulduğu ve metafizik düşüncelere eleştirel olabilen entelektüel bir toplum düzeninde mümkün olabilir. Hurita'ya göre bu toplum, İngiliz toplumundan başkası değildir. Berlin totalitarizm karşıtlığından gelen Nazizm ve Stalinizmin ütöpik gelecek tahayyülleri yerine İngiltere toplumunun liberal değerlerini içeren bir tavır benimser. Hatta Berlin liberal değerlere öyle sıkıca tutunur ki Hurita'nın aktardığına göre "İngiltere dışında bir toplumda nefes bile alamaz" (Hurita, 2017: 14-15).

Kitabın çoğu bölümünde ütopya karşıtı düşüncelerini nakış nakış işlese de Berlin *The Decline of Utopian Ideas in the West* (Batı'da Ütöpik Fikirlerin Düşüşü) bölümünde ütopya karşıtlığını derinlemesine açar. Mükemmel toplum fikri insanları sefaletin ve açgözlülüğün olmadığı ideal bir dünyaya yönlendiren eski bir rüyadır. Ütopyalar, gerçek dünyayı eleştirmek ve mevcut rejimleri kontrol edenleri ya da onlara fazla uysalca acı çekenleri utandırmak amacıyla kasıtlı olarak hiciv olarak inşa edilen kurgulardır. Ütopyaların çoğunun, belki de hepsinin temel özelliği, statik olmalarıdır. Ütopyalarda hiçbir şey değişmez, çünkü ütopyalar mükemmelliğe ulaşmıştır. Yeniliğe ve değişikliğe de gerek yoktur. Burada belirgin hedefler vardır ve hedefler yerine getirildiğinde insan doğası tamamen gerçekleşir.

Ütopyaların çoğunun, belki de hepsinin temel özelliği, statik olmalarıdır. Onlarda hiçbir şey değişmez, çünkü onlar mükemmelliğe ulaşmıştır: yeniliğe ve değişikliğe gerek yoktur; hiç kimse, tamamen doğal insan isteklerinin yerine getirildiği bir durumu değiştirmek isteyemez (Berlin, 2013: 21).

Durağanlık yanında ütopyalar, hep bir Altın çağ mitosuna yani, geçmiş günlerdeki mükemmel topluma vurgu yapar. Statik mükemmellikte -örneğin Platon'un *Devlet*'inde- her biri birbirine kenetlenmiş, uyumlu bir bütün oluşturan üç tür katı insan doğası ve birleşik üç sınıf hiyerarşisi vardır. Hiyerarşi ve düzen içerisinde yürüyen bu ütöpik kurgular şehir devletlerinin çökmeye başlamasından sonra -Zeno gibi- ortaya çıkmıştır. Ancak ütöpik kurguların saltanatı Hristiyanlık dini ile geriye itilmiştir. Çünkü Hristiyanlıkta dünyevi ütopyacı bir eğilimin bir önemi yoktur ve iyi bir kul olduğu takdirde zaten Tanrı krallığına gidilecektir. Bu nedenle dünyevi bir ütopyanın bir önemi yoktur.

Evren kırıklıdır ve mükemmel bütünün parçalarının bir araya gelebilmesi için de ıstıraplı bir çaba gereklidir. Bu, Avrupa düşüncesini var eden ve ütopyaların da temelini oluşturan bir fikirdir. Ütopya mükemmellik fikri için cansiperane savaşmıştır. Ancak Batı'da bu mükemmelliğe ulaştırılacak otoritenin kim olacağı konusunda çok az fikir birliğine varılmıştır.

Bazıları cevapların kutsal metinlerde olduğunu söylemiştir. Diğerleri de mantıksal ve matematiksel bir cevap aramışlardır. Bu arayış Rönesans ile birlikte ütopycaların canlanması sağlamıştır. Bu anlamda Rönesans'ın büyük ütopycalarından More'un *Utopia*'sı, Bacon'un *Yeni Atlantis* 'i ve Campanella'nın *Güneş Ülkesi*, tartışmalardan sonra Hristiyan ütopycasını canlandıran geniş Platoncu eserler olmuştur. 18. Yüzyılda bu ütopycacı itki devam etmiştir. Ancak doğadaki insanın temizliği ve saflığı üzerinden temellenen inanış; yani ütopycaları da etkileyen saflık imgesi olanın mutlu-vahşi fikri Amerika'nın keşfi sonrası değişmiştir. Amerika ormanlarında vahşi bir yaşam süren kabilelerin keşfedilmesi artık onları saflık imgesi ya da mutlu-vahşi olarak görülmesinden ziyade Batı uygarlığı tarafından sömürülmesine neden olmuştur.

Berlin, ütopycaların gelişimine yer verirken ütopyik düşünceye en büyük darbeyi kitabın ilk bölümünde de değindiği Machiavelli'nin vurduğunu ileri sürer. Kendisini de derinden etkileyen Machiavelli, sosyal ütopycalarda yer alan Hristiyanlığın ahlaki görüşü ile siyaset arasına bir ayırım getirir. Yöneticiler devletin ihtiyaçları hasıl olduğunda gerekirse pagan erdemleri olan cesaret, canlılık, güç gibi şeyleri de hiç şüphe etmeden yerine getirmelidir. Onun çalışmaları kilise tarafından ahlaksız olarak ilan edilmiş, dönemin Batı düşüncesinin merkezi akımını temsil eden ahlakçılar ve siyasi düşünürler tarafından ciddiye alınmamıştır. Machiavelli'nin önemi günümüzde ortaya çıkmıştır. O, fikirleri ile ütopyistlerin mükemmellik ideallerini darmadağın etmiştir. Kısaca ütopycaya düşüncesi ideal olanın peşindeki bir serüvenken Machiavelli bu düşünceleri darmadağın etmiştir. Dahası Machiavelli ütopycaya karşıtlığıyla evrenselci ideallerin de karşısına geçmiştir.

Berlin de çoğulculuk merkezinde günümüz üzerine bir analiz yürütürken evrenselciliği de eleştirir. Ona göre yukarıda Batı ahlakçılarının koyduğu doğal yasalar ve teoriler ebedi, değişmez, tüm insanlar için aynı evrensel bir şeyi ifade etmektedir. Ancak ulus devletlerinin kaçırdığı bir şey vardı. Hiçbiri Romalı değildi: Onlar Franklar, Keltler ve İskandinavlardı. Eski zamanlardan bu yana kendilerine ait adetleri vardı. Roma Hukukunun söylediği şeyler artık ne Fransız için ne de Cermen için geçerliydi.

Frenk savaşçılarının ve hatta onların soyundan gelenlerin ideal olarak tasarladıkları mükemmel toplum, eski ya da modern bir İtalyan ütopyik vizyonundan çok farklı olabilir ve bir Hintli, İsveçli ya da Türk'ünkünden tamamen farklı olabilir. (Berlin, 2013: 34-35).

Yazarın belirttiği toplumların her biri farklı geleneklere, farklı karakterlere, farklı bakış açılara, kavramlara ve de farklı kökenlere sahip olmaları nedeniyle eşitlik perspektifiyle çizilmiş evrenselci perspektik yalnızca tarihsel ve politik olarak değil, mantıksal olarak da kusurları içinde barındırır. Evrensel kabuller Newton ve Galileo gibi devrim niteliğindeki keşifleri sonucunda ve dış dünya tek bir cosmos olarak görüldüğünde yani maddenin her hareketi ve konumu belirlendiğinde ortaya çıktı. Bu dönemde ilk defa kaotik bir gözlemsel veri yığınlarını tek, tutarlı ve kusursuz bir sistem halinde görmek ve düzenlemek mümkün hale geldi. Sonrasında ise "Neden aynı yöntemler insan meselelerine, ahlaka, siyasete, toplumun örgütlenmesine eşit başarı ile uygulanmasın?" (Berlin, 2013: 35) sorusu da peydah oldu.

Dönemin gelişmeleri ışığında insanın, diğer organizmalar ve canlı madde biçimleri gibi gözlemlenebilen, analiz edilebilen, test edilebilen bir doğaya sahip olduğunu varsaymak kesinlikle mantıklı görülmüştü. Çünkü toplum için yapılacak icatlar ve ilerleme yoluyla mükemmel olmasa da, rasyonel ve bilimsel bilgi temelli yaşanabilir bir toplum yaratılabilirdi. Bu aynı zamanda Fransız Aydınlanmasının da temel doktriniydi. Ancak bu evrenselci düşünceye ilk tepki Almanlar tarafından gelmiştir. Berlin'e göre bu dönemde Almanya sanat, yaşam ve düşüncede çok taşralı kalmış ve bu durum onların dışarıya tepkili olmalarına neden olmuştur. En sonunda Almanların yaralı bilinçleri beraberinde saldırgan bir tutum getirmiştir. Bu geride kalmış toplumların verdiği yaygın bir tepkidir. Herder tam bu noktada karşımıza çıkar. Berlin'e göre

Herder değerlerin evrensel olmadığını savunur. Her insan toplumu, her halkı, hatta her çağ ve medeniyetin kendine özgü ideallere, standartlara, yaşam tarzına, düşünce ve eyleme sahip olduğunu ileri sürmüştür. Bir kültürü diğerinin standartlarına göre yargılamak ise başarısızlığa neden olur. Her kültürün kendi içinde ve kendileri için kavranması gereken kendine özgül nitelikleri vardır.

Eğer bu değerler yaratılmamış değil de benim kültürüm veya benim milletim veyahut benim sınıfım tarafından üretilmişse, sizin kültürünüz, milletiniz, sınıfınız tarafından üretilen değerlerden farklı olacaktır; Burada yaratılanlar evrensel değildirler ve çatışabilirler. Almanların ürettiği değerler Portekizlilerin ürettiği değerlerden farklıysa, eski Yunanlıların ürettiği değerler modern Fransızlarınkinden farklıysa o zaman Sofistler, Montesquieu veya Hume tarafından dile getirilenlerden daha derin bir rölativizm, tek ahlaki ve entelektüel evreni yok edecektir. (Berlin, 2013: 45)

Herder'in kültür analizi, Macheavelli'nin siyaset ve ahlak analizi ile "politik alan, evrensel olmayan doğrular ve toplumun ahlakı" tartışmaları Berlin'i doğrudan etkileyen politik fikirler olmuştur. Berlin'in başından beri vurguladığı mesele tüm gerçek değerlerin değişmez, zamansız ve evrensel olduğu şeklindeki Batı temelli varsayımın gözden geçirilmeye muhtaç olduğudur. Bir fikir bu kadar şiddetli bir şekilde gözden geçirilmeye ihtiyaç duyuyorsa o zaman mükemmel bir toplum fikrinde kökten yanlış bir şeyler var demektir. Yazarın ütopya eleştirisinin genel çizgisi bu eleştirelilik içerisinde. Yani Kantın sözünde bahsedildiği gibi insanların yeterince akıllı, becerikli veya erdemli olmadıkları için, yani kusurlu oldukları için böyle bir topluma ulaşamayacağı fikridir. Tek ve mükemmel bir toplum fikri kendi içinde kendi içinde çelişkilidir. Çünkü Almanların Valhalla'sı Fransızların gelecekteki yaşam idealinden zorunlu olarak farklıdır. Ya da Müslümanların cenneti ile Yahudilerin veya Hıristiyanların cenneti de aynı değildir. Bir Fransız'ın uyumlu bir doyuma ulaşacağı bir toplum, bir Alman için boğucu olabilecek bir toplum olabilir.

Tüm insanlık için geçerli olan ortak iyi kavramı, büyük bir hataya dayanmaktadır. Matematiksel doğruların ve ahlaki veya estetik değerlerin mükemmel bir uyum oluşturduğu; yok edilemez mantıksal bağlantılar tarafından garanti edilen; değişim ve görünüm dünyasından etkilenmeyen; göksel, kristal bir kürenin var olduğu fikri artık terk edilmiş veya en iyi ihtimalle artık göz ardı edilmiştir (Berlin, 2013: 46-47). Berlin ütopyalari renkten, yaşamdan, sanattan yoksun, gri bir ceset gibi görür. Ütopyalar tüm çeşitliliği ezmektir. Tekdüzelik vardır ütopyalarda. Ütopyalar yerine farklı insan gruplarının farklı özlemleri arasında zorunlu olarak kurulacak istikrarsız bir denge, çeşitliliğin kısıtlandığı düzen ütopyalarına yeğdir. En nihayetinde insanların birbirlerine çok fazla zarar vermesini önleyen liberal bir vaaz her insan grubuna kendi kendine özgü, benzersiz, özel amaçlarını gerçekleştirme için yeterli alan verir.

Aldous Huxley, Orwell ya da Zamyatin'in (1920'lerin başlarında Rusya'da) karşı gelişleri -ve anti-ütopyalari- insanlar arasındaki farklılıkların mümkün olduğunca ortadan kaldırıldığı sürtüşmesiz bir toplumun korkunç bir resmini çizer. Kısacası, hayatın akışı – vahşice tekdüzelige indirgenir, tekçi bir teori, mükemmel, statik bir düzen rüyası adına insanları inciten, sakatlayan ve ezerek sona eren sosyal ve politik bir deli gömleğine sıkıştırılır. Bu, Tocqueville ve J. S. Mill'in insanlık üzerine ilerlediğini hissettikleri tek biçimli despotizme karşı protestonun kalbidir (Berlin, 2013: 47).

Ütopyalardaki tek düzelik sorunu çoğulcu bir liberal vaaz yanında kültürün ve tarihin de anlaşılmasıyla aşılabilir. Berlin, *Giambattista Vico and Cultural History* (Giambattista Vico ve Kültür Tarihi) bölümünde tarih incelemelerinin önemine ve kültürel tartışmalara bu nedenle değinir. Çünkü tarih ve kültür üzerinden her topluma özgü çoğulcu analizler anlaşılabilir. İnsanlar uzun zamandır kendi geçmişlerini araştırmaktadır. Nietzsche bir denemesinde bunun nedenini gurur ve kabilenin, ulusun, ırkın, sınıfın vs. yüceltilme arzusundan geldiğini yazar. Leibniz de bu çerçevede tarihi bir "ahlak okulu", Joseph de Maistre'de "siyaset okulu" olarak görür. Bazılarına

göre de göre tarih, insan başarısının zirvesine, ardından çöküşe götüren döngüsel bir süreçtir ve ardından bu tüm süreç yeniden başlar. İlk defa İtalyan Rönesans'ının Antik Yunana odaklanması daha sonraları farklı toplumların kendilerine geçmişte farklı odak noktaları bulmaları ile devam eder. Yine Ortaçağın karanlığından çıkıp geçmişteki Roma ve Yunanistan ihtişamına kavuşma fikri de bu dönemde filizlenir. Berlin'e göre geçmişten bugüne değin hep uyumlu toplumlar istenir. Aristoteles bile karakterdeki farklılıkları yadsımasa da bunu erdem olarak değil, değişmez insan doğasının bir parçası olarak görür. Her bir arayışta bir ulusal ve evrensel harmoniden bahsedilir. Her şeyin nihai uyumla ulaşılabilecek çözümden geçen anlayışlarda ise çeşitliliğe izin verilmez. Çeşitliliği ve kültür kavramını ise daha derinden kavrayabilmemiz için Vico'ya değinmemiz gerekir.

Vico, hem modern kültür kavramının hem de kültürel çoğulculuk diyebileceğimiz fikirlerin gerçek babasıdır. Ona göre her otantik kültürün kendine özgü bir vizyonu, kendi değer ölçüğü vardır. Vico, insanların kendi çağları ya da kültürleri içinde hapsediklerini varsaymamıştır. İnsanların penceresiz bir kutuya yalıtıldıklarını ve sonuç olarak değerleri onlarınkinden çok farklı olabilen ve onların kendilerinden çok farklı olabilecek diğer toplumları ve dönemleri anlamaktan aciz olmadıklarını düşünmüştür. İnsanlar birbirlerini anlayabilirdi. Vico mitlerin, törenlerin, yasaların, sanatsal imgelerin 'çözümlemesi' ile kültür tarihi anlayışına açtığı kapıyı insanlığın en büyük başarısı olarak gördü. Marx bile onu toplumsal evrim üzerine dahiyane bir yazar olduğunu söyler.

...Mitlerin, törenlerin, yasaların, sanatsal imgelerin 'çözümlemesi' ile kültür tarihi anlayışına açtığı kapıyı en büyük başarısı olarak gördü. Karl Marx'ın Lassalle'e yazdığı iyi bilinen bir mektupta, Vico'nun toplumsal evrim üzerine bir yazar olarak dahiyane anları olduğunu söylemesine şaşmamalı. (Berlin, 2013: 65).

Vico'nun geçmişi yeniden inşa etme yönteminin en ilginç doğal sonuçlarından biri kültürel çoğulculuğa kapı aralamasıdır. Kültürel çoğulculuk fikri hakikatin, adaletin, özgürlüğün, mutluluğun, erdemın en mükemmel biçimlerinde birleştiği daimi mükemmel toplum fikrinin yalnızca "ütopik" değil, aynı zamanda özünde tutarsız olduğunu gösterir. Thomas More'dan Mably'e, Saint-Simon'dan, Fourier'e, Owen'a ve onların takipçilerine kadar modern zamanların en ünlü ütopycacılarının mükemmel toplum düşünceleri aslında bizlere durağanlığı öğütler. Böylece, doğanın ve tarihin dayattığı sınırlar içinde, birbirine rakip, birbiriyle uyuşmayan amaçlar arasında özgürce seçim yapabilen, kendi kendini dönüştüren varlıklar olarak insanların karakterini de görmezden gelirler.

Berlin'in kültür ve tarih temelli çoğulculuk fikri rölativizm sorununu da beraberinde getirir. Yazar Herder ve Vico'nun rölativist olduğu tezine karşı *Alleged Relativism in Eighteenth-Century European Thought* (Onsekizinci Yüzyıl Avrupa Düşüncesinde İddia Edilen Rölativizm) Berlin farklı bir argüman sunmuştur. İkisinin de her toplumu kendi değerleri ile karşılaştırılması gerektiği düşüncesi onların rölativist olarak algılanmasına neden olsa da bu fikir başlarda kendisinin de düştüğü yaygın bir hatadır. Berlin'e göre kültüre bağlı sorunlar ilk defa on dokuzuncu yüzyılda Alman düşünürler Weber, Rickert, Simmer tarafından tartışılmıştır. Gerçek rölativizm bu yazarlar ve sonraki kaynaklar yani Alman Romantik irrasyonalizmi, Schopenhauer ve Nietzsche'nin metafiziği ile ortaya çıkmıştır. Ancak on sekizinci yüzyılda herhangi bir rölativizm tartışması yoktur. Bu yüzden Vico ve Herder'in analizlerini rölativizm üzerinden okunmamalıdır. Berlin rölativizm yerine Herder ve Vico'nun doktrinlerini çoğulculuk üzerinden ele alır. Vico ve Herder bize, geçmiş kültürleri kendi uygarlığımızın ölçüm çubuklarıyla yargılamamamızı ve de Vico'nun ulusal ya da felsefi kibir diye saldırdığı şeylerin etkisi altında anakronizmler yapmamamız gerektiğini belirtir. Vico ve Herder kendi kültürümüzün sınırlılıkları ve de bazı kültürel rölativistlerin bizleri koymak istedikleri kutuda kalmamamız gerektiğini de ileri sürer.

AYDINLANMA İÇERİSİNDE DOĞAN FAŞİZM VE JOSEPH DE MAİSTRE

Berlin kendi fikir telakkisi içinde toplumu çoğulculuk üzerinden ele alırken, tekdüze ütopyalara ve ütopyik fikirlere sert biçimde karşı çıkar. Ancak bugünün toplumunu anlamak istiyorsak aydınlanmanın merkezinde yani Batıda doğan Faşizmi açıklamak; Faşizmi açıklamak istiyorsak da Faşist ve Aydınlanma karşıtı fikirlerinin temellerinden biri olan Joseph de Maistre'yi detaylı ele almamız gerekir. Bu amaçla tarih yazımını biraz diğer taraftan bakarak analiz etmeliyiz. Bize şu zamana kadar hep Fransız devriminin sonuçları ve savunucuları üzerinden analizler sunuldu. Ancak hiçbir zaman Fransız devrimi sırasında ona karşıt olan ve eski düzen yanlılarının düşünceleri yansıtılmamıştır. Berlin Maistre analiziyle Fransız devrimini karşıtı üzerinden, Faşizm üzerinden açıklamaya çalışmış ve bu nedenle *Joseph de Maistre and the Origins of Fascism* (Joseph de Maistre ve Faşizmin Kökenleri) bölümünde uzunca Maistre'ye değinmiştir. Bu bölüm kitabın aynı zamanda en fazla hacme sahip bölümüdür.

Berlin, Maistre'yi oldukça sade ve anlaşılır bir tarihçi olarak görür. Maistre kendi döneminin kalıplarına uymayan bir kişidir. O romantik ruhtan nefret ederdi. O, karamsar Alman ruhunun tam antitezi olan berrak Latin ruhunun vücut bulmuş haliydi. Din ve sanatın, tarih ve mitolojinin, sosyal doktrin, metafizik ve mantığın birbirine karıştığı bir toplumda sınıflandırır, ayırım yapar ve ayrımlarına katı ve tutarlı bir şekilde yapışırdı.

Rasyonalizme ve ampirizme, liberalizme, teknokrasiye ve eşitlikçi demokrasiye eşit derecede karşı çıkan, laikliğe düşman.... güçlü, geriye dönük bir figür. Şiddetli bir mutlakiyetçi, öfkeli bir teokrat, uzlaşmaz bir meşruiyetçi, Papa, Kral ve Cellat'tan oluşan korkunç bir üçlünün havarisi, her zaman ve her yerde en sert, en dar, en katı dogmatizmin savunucusu, Orta Çağ'ın karanlık bir figürü, kısmen bilgili doktor, kısmen sorgulayıcı, kısmen cellat. (Berlin, 2013: 98).

On sekizinci yüzyıl fikir adamları iyimserliğe haizdi ve iyi hazırlanmış yasalarla toplumda uyum olacağına inanıyorlardı. Maistre de bu idealize edilmiş temel insan doğası anlayışının yerine, tarihin, zoolojinin ve ortak gözlemin ampirik gerçeklerine başvurmuştur. İlerleme, özgürlük ve insan mükemmelliği ideallerinin yerine, inanç ve gelenek yoluyla kurtuluşu vaaz etmiştir. On sekizinci yüzyıl rasyonalizmine, büyük devrimcilerin hoşgörüsüzlüğü ve tutkusu, gücü ve zevkiyle saldırmıştır. Maistre, Alman irrasyonalizminin ve feodalizminin babalarıyla aynı fikirde olmuştur.

Maistre, gerici fikirlerini fanatikçe savunmuş ve devrim karşıtlığı tarafını seçmiştir. Ona göre halkın bir çocuk gibi her şeyden önce bir koruyucuya, sadık bir akıl hocasına, hem özel hayatını hem de mülkünün kullanımını kontrol edecek bir ruhani yöneticiye ihtiyacı vardır. Halk yaşamlarını bu katı hiyerarşinin devamına adanmalıdır. Savaş, işkence, ıstırap insanın kaçınılmaz kaderidir ve insanlar ellerinden geldiğince onlara katlanmak zorundadır. Atanmış efendileri, yaratıcıları tarafından kendilerine verilen görevi, kuralları acımasızca dayatarak -kendilerini esirgmeden- ve aynı şekilde düşmanı acımasızca yok ederek yapmalıdırlar. Buradaki düşmanlar ise protestanlar, deistler ve ateistler, Masonlar ve Yahudiler, bilim adamları ve demokratlar, Jakobenler, liberaller, faydacıları, din karşıtları, eşitlikçiler, mükemmeliyetçiler, materyalistler, idealistler, avukatlar, gazetecilerdir.

Bireysel özgürlüğe veya toplumun rasyonel örgütlenmesine inananlar, reformcular ve devrimciler: bunlar yerleşik düzenin düşmanıdır ve ne pahasına olursa olsun kökünden sökülmeleri gerekir. (Berlin, 2013: 121). Bütün entelektüeller kötüdür ama en tehlikelileri doğa bilimcileridir. Edebiyatın bile fazlası tehlikelidir. Bilimsel bakış da sonunda ateizme yol açar. Berlin'in Maistre'yi bu kadar uzunca analiz etmesinin nedeni Maistre'nin tarihsel analiz kisvesi altında görselleştirdiği totaliter toplumun bu şekilde gerçek olmasıdır. Yirminci yüzyılda

ortaya çıkan totaliter rejimleri anlamak istiyorsak Maistre'yi de anlamamız gerekir. Yazar bu bölüme ek olarak sonraki bölümde de Meistre'den Fransızca aslı ile birlikte doğrudan onun metnini alıntılanmıştır.

Faşizm tartışmalarını sonraki bölüm olan *European Unity and Its Vicissitudes* (Avrupa Birliği ve Değişimleri) bölümünde de değinmiştir. Bölüme kendi dönemimizin ne kadar şiddet dolu ve acımasız olduğunu ileri sürerek girmiştir. Faşizm örneğini tartışmaya girer. İnsanların benzersiz olduğunu düşündüğü faşist idealler sonrasında milliyetçiliğe de bulaşmıştır. Uzlaşmazlıklarla örülü milliyetçilik kırıntılarında tek çözüm savaş gibi duruyor. Bu noktada romantizme de değinmek gerekir.

Yazar sonraki bölümde *The Apotheosis of the Romantic Will The Revolt against the Myth of an Ideal World*- ise yine ideal dünya ve ütopya mite karşı eleştirel duruşunu sürdürmüştür. Berlin son bölümde ise milliyetçiliğin yükselişini irdelerken, günümüz muhalif gençlerinin hareketlerindeki evrenselci anlayış karşısında oluşlarını ele almıştır. Muhalif gençler üniversitelere, entelektüel faaliyetlere ve örgün eğitime saldırmaktadır. Onlar makineleştiklerini düşünüyorlar. Ancak Berlin'e göre gençlerin yaptığı Kantçı mutlakietçiliktir. Küresel olanın bireyin yıkıcı etkisine vurgu yapıyorlar. Berlin'e göre bu bilimsel rasyonalizmin zaferidir. Çünkü bu garip paradoks bir boyunduruğu göstermiş ve sonunda insani bir haykırış uyandırmıştır.

Yazar ek bölümünde ise ikinci edisyona özel bir bölüm olan "Russell's History of Philosophy Review of Bertrand Russell, A History of Western Philosophy, Mind 56 no. 222 (April 1947), 151-66" eklemiştir. Bu bölümde Berlin bizim yapmaya çalıştığımız gibi bir kitap incelemesi sunmaya girişmiştir.

KAYNAKÇA

Berlin, I. (2008). *Kirpi ile Tilki: Seçme Makaleler*. (Z. Mertoğlu, Çev.) İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Berlin, I. (2013). *The Crooked Timber of Humanity: Chapters in the History of Ideas - Second Edition*. (H. Hardy, Dü.) Oxford: Princeton University Press.

Bostan, S. (2017). *Makyavel Fortuna ve Virtü*. Politika Okulu: <https://politikaokulu.com/2017/07/03/makyavel-fortuna-ve-virtu/> adresinden alındı

Davis, L. (2007). Isaiah Berlin, William Morris, and the politics of Utopia. *Critical Review of International Social and Political Philosophy*, 3(2-3), 56-86.

ELL. (2014). *What does crooked timber mean?* English Language Learners: <https://ell.stackexchange.com/questions/26895/what-does-crooked-timber-mean> adresinden alındı

Hurita, K. (2017). An 'anti-utopian age?': Isaiah Berlin's England, Hannah Arendt's America, and utopian thinking in dark times. *Journal of Political Ideologies*, 22(1), 12-29.

EXTENDED SUMMARY

The title of the book was inspired by Kant's quote "Out of the crooked timber of humanity, no straight thing was ever made". In this sentence, Kant tried to emphasize that the pursuit of perfection is unnecessary. Isaiah Berlin also adopted Kant's ideas that perfection is not possible. The book can be seen as a critique of excellence in its general sense. However, the author realizes this claim with a deeper analysis. In the first chapter of the book, "In Search of the Ideal", the

author begins by analyzing his century, the twentieth century. According to the author, two factors define the twentieth century. The first is the immense development of technology, and the other is the tyranny of the right and left that changed the life of humanity.

A person who lived in the nineteenth century would never have imagined that the twentieth century would be like this. A person who lived in the nineteenth century could have a more positive outlook on life. Looking from today, the next two hundred and three hundred years will be the same. For this reason, he states that political philosophy is important. Everything that drives our lives must be examined with intellectual criticism. Because only barbarians live an unexamined life. Only barbarians do not scrutinize where they came from, where they are and where they are going. The author gives an example from himself and states that he spent forty years of his life clarifying himself. The author transfers the ability to be critical to the readers before making a perfection criticism.

The history of philosophy is about transforming the society in which people live. The common point of all these perspectives was that basic solutions exist, that they can be discovered and that, with enough dedication, they can be realized in the world, we can transform societies. These debates have also opened the door to the question of whether the human being, who has come from Ancient Greece, is free or whether freedom is an illusion. While thinkers like Socrates opened the door to outside interference, Plato believed in giving the intellectually better equipped people the power to rule over others by allocating a larger role to the elite.